

Handreiking thema's ESF

Werknemer in opleiding

Rapportage 2009

Brigitta Mathijssen (KPC Groep)

Deze uitgave is een publicatie van 'Werknemer in opleiding'.
'Werknemer in opleiding' is een opdracht van het ministerie van OCW aan KPC Groep en is een vervolg op de ESF-projecten 'Praktijkonderwijs werkt door...' en 'VSO werkt!'
In 'Werknemer in opleiding' participeren, naast KPC Groep, de Vereniging Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs en de WEC-Raad.
'Werknemer in opleiding' sluit aan op de ontwikkelagenda's van de Vereniging Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs en van de WEC-Raad.

VERENIGING
LANDELIJK WERKVERBAND
PRAKTIJKONDERWIJS

KPC Groep

Eindredactie: Jeanet Visser

Omslag: Franssen & Van Iersel, Sara Zdrojkowska

Bestelnummer: 221075

Alle rechten voorbehouden. Niets uit de uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

© 2009, Werknemer in opleiding, 's-Hertogenbosch

WOORD VOORAF

'Werknemer in opleiding' is een opdracht van het ministerie van OCW aan KPC Groep om samen met de Vereniging Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs en de WEC-Raad arbeidstoeleiding en arbeidsparticipatie in het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs (vso) (door) te ontwikkelen. Het doel is om met alle betrokken partijen arbeidstoeleiding en -participatie zodanig vorm te geven dat deze kwetsbare groep leerlingen een betere startpositie krijgt op de arbeidsmarkt, in de vorm van duurzame arbeid of doorstroming naar het vervolgonderwijs. Arbeidstoeleiding omvat alle activiteiten die de school en de betrokken partijen rondom de school doen en die bijdragen aan duurzame arbeidsparticipatie voor leerlingen in het praktijkonderwijs en in het vso.

In 2007 is een nieuwe ESF-periode gestart, die zal lopen tot 2013. Ieder jaar kunnen scholen starten met een door het Europees Sociaal Fonds gesubsidieerd project arbeidstoeleiding. Het gaat om projecten die voor de scholen additioneel worden bekostigd en niet voor reguliere bekostiging van de overheid in aanmerking komen. De activiteiten zijn gegroepeerd rond vijf thema's.

- 1 Arbeidskundig onderzoek
- 2 Leerlingwerkplaatsen
- 3 Branchegerichte cursussen
- 4 Vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school
- 5 Netwerkvorming

In deze publicatie is essentiële informatie voor scholen uit vier themarapportages 2007 - 'Arbeidskundig onderzoek', 'Leerlingwerkplaatsen', 'Branchegerichte cursussen' en 'Vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school' - samengevat in één handreiking. Het vijfde thema ('Netwerkvorming') wordt niet besproken in deze handreiking. Hiervoor verwijzen wij naar de publicatie *Handreiking netwerken*¹. 'Werknemer in opleiding' biedt u deze *Handreiking thema's ESF* aan en hoopt dat u bij het lezen van deze handreiking nieuwe ideeën krijgt om arbeidstoeleiding en duurzame arbeidsparticipatie verder vorm te geven binnen de eigen school.

Gijs van de Beek , projectleider

---

1 De publicatie *Handreiking netwerken* kunt u downloaden via www.werknemerinopleiding.nl, onder de button 'Publicaties'.

INHOUD

WOORD VOORAF

INLEIDING	3
1 ARBEIDSKUNDIG ONDERZOEK	5
1.1 Uitgangspunten	5
1.2 Inhoudelijke aspecten	6
1.3 Tips	8
2 LEERLINGWERKPLAATSEN	11
2.1 Uitgangspunten	11
2.2 Inhoudelijke aspecten	11
2.3 Tips	14
3 BRANCHEGERICHTE CURSUSSEN	17
3.1 Uitgangspunten	17
3.2 Inhoudelijke aspecten	17
3.3 Tips	18
4 VORMGEVING EN INTENSIVERING VAN BEGELEIDING NA HET VERLATEN VAN DE SCHOOL	21
4.1 Uitgangspunten	21
4.2 Inhoudelijke aspecten	21
4.3 Tips	23

INLEIDING

Een grote groep jongeren lukt het niet op eigen kracht een plek op de arbeidsmarkt te vinden en te behouden. Oorzaken zijn gelegen in de problematiek van de jongere zelf, problemen in de leef- en/of werksituatie van de jongere, in een niet passende onderwijssituatie of in een combinatie van factoren. Het met succes doorlopen van de opleiding of het doorstromen naar arbeid blijkt voor deze jongeren vaak een lastige opgave te zijn waardoor ze (blijvend) aan de kant komen te staan. Veel jongeren met dergelijke belemmeringen maken in toenemende mate gebruik van zorg en andere collectieve regelingen. Naast deze financiële consequenties krijgt een grote groep jonge mensen niet of nauwelijks een volwaardige maatschappelijke positie in de samenleving.

In het inspectierapport *Met begeleiding meer werk* van januari 2009 valt te lezen: "Participatie is in het huidige kabinetsbeleid een van de belangrijke thema's. Het kabinet vindt het uit sociale en economische overwegingen niet verantwoord dat mensen buiten de samenleving staan. In het bijzonder kwetsbare groepen - mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt - moeten actief worden ondersteund om de afstand te overbruggen."

'Werknemer in opleiding' stelt duurzame arbeidsparticipatie van de jongere centraal, daarbij gesteund door alle samenwerkende organisaties. Onderwijsinstellingen, intermediaire organisaties (inclusief jeugdzorginstellingen) en arbeidsveld moeten uitgaan van wat iemand wél kan. Niet de beperking, maar het aanwezige vermogen van de leerling moet centraal staan.

Bij dit alles is de voorbereiding op een volwaardige plaats in de samenleving en dus ook op de arbeidsmarkt van cruciaal belang. En bij juist deze voorbereiding valt de meeste winst te behalen. Dat is dus in de schoolse periode, in de overgang van school naar werk en het verlenen van vormen van naschoolse begeleiding nadat de leerling de school verlaten heeft. De totale periode noemen we de transitieperiode. Een preventieve en adequate aanpak die juist start in de schoolse periode zal op termijn voor alle betrokkenen het meest effectief blijken.

Door de recessie is er landelijk extra aandacht in het voorkomen en bestrijden van de jeugdwerkloosheid. Leerlingen van praktijkonderwijs en vso die in economisch gunstiger tijden al moeite hebben een goede baan te vinden en te behouden, zullen het in deze recessietijd nog lastiger hebben. Om te voorkomen dat deze groep (toekomstige) schoolverlaters buiten boord valt en mogelijk blijvend uit beeld verdwijnt, zijn extra maatregelen noodzakelijk.

Opbouw van deze handreiking

Per ESF-thema volgt eerst een korte introductie op het thema. Vervolgens vindt u de uitgangspunten die centraal staan bij dit thema en inhoudelijke aspecten die het vormgeven van het thema een rol spelen. Ieder thema sluit af met tips die zijn afgeleid uit de ervaringen van vele scholen die de afgelopen jaren uitvoering hebben gegeven

aan dit thema op hun scholen. De vier thema's die achtereenvolgens aan bod komen zijn arbeidskundig onderzoek, leerlingwerkplaatsen, branchegerichte cursussen en vormgeving en intensivering van de begeleiding na het verlaten van de school.

1 ARBEIDSKUNDIG ONDERZOEK

Om leerlingen succesvol toe te leiden naar een stageplek, plaats op de arbeidsmarkt of door te laten stromen naar vervolgonderwijs, is het nodig dat de school zich een goed beeld vormt van de interesses en vooral de sterke kanten van haar leerlingen. Door arbeidskundig onderzoek uit te voeren, verzamelt de school relevante gegevens over de arbeidsvaardigheid van de leerling. Op basis van dat beeld zoekt de school een stageplaats, werk of een vervolgopleiding die goed bij de leerling past.

1.1 Uitgangspunten

Passende stageplaats, arbeidsplaats en vervolgopleiding

- Goed aansluiten bij de belangstelling en de mogelijkheden van de leerling.
- Het motiveert en sterkt de leerling wanneer hij op die plaatsen goed functioneert.

Onderwijs op maat

- Elke leerling doorloopt een traject dat optimaal is afgestemd op zijn eigen capaciteiten en mogelijkheden.
- Inhoud, tempo en duur van het onderwijs worden bepaald door belangstelling, leerbaarheid en mogelijkheden van de individuele leerling.
- De school heeft een goed beeld van de leerling en weet wat zijn sterke kanten zijn.
- De school moet regelmatig vaststellen welke vaardigheden van de leerling extra kunnen worden getraind om straks op stage of op de arbeidsmarkt goed te kunnen functioneren of om met succes deel te nemen aan het vervolgonderwijs.

Realistisch beeld van mogelijkheden

- De school maakt leerlingen en ouders aan de hand van objectieve feiten duidelijk wat de mogelijkheden en onmogelijkheden zijn.
- Door arbeidskundig onderzoek uit te voeren, objectiveert de school het beeld van de leerling en levert zij een bijdrage aan een realistische beeldvorming over de mogelijkheden van de leerling bij alle betrokkenen.

Individuele transitieplannen

- Het individuele transitieplan (ITP) is een onderdeel van het handelingsplan, dat specifiek is gericht op de arbeidstoeleiding van de leerling.
- Twee tot drie jaar voor het verlaten van de school begint de voorbereiding op arbeid of vervolgopleiding die in drie fasen verloopt:
  - 1 oriëntatie en verzamelen van informatie over arbeids- en vervolgopleidingsmogelijkheden;
  - 2 training en kwalificatie van specifieke beroepsvaardigheden;
  - 3 overgang van school naar arbeidsmarkt of vervolgopleiding.
- Het netwerk van de leerling is nauw betrokken bij het ITP. De leerling, het gezin, de begeleiders van school, intermediaire instellingen en de werkgever werken samen om een succesvolle arbeidstoeleiding of doorstroming naar het vervolgonderwijs te realiseren.

1.2 Inhoudelijke aspecten

Met het arbeidskundig onderzoek brengt de school de vaardigheden van leerlingen zo goed mogelijk in kaart. Het onderzoek richt zich op sociale vaardigheden, arbeidsvaardigheden, motorische vaardigheden en cognitieve vaardigheden. Daarnaast helpt de school haar leerlingen te onderzoeken voor welke werkrichtingen zij belangstelling hebben.

Assessment

Vaardigheidsgericht onderwijs vereist toetsinstrumenten, die met name de praktische vaardigheden van leerlingen in beeld brengen. Daarom maken de meeste scholen bij hun arbeidskundig onderzoek gebruik van het assessment.

- De leerling voert handelingen en praktische opdrachten uit.
- Door zorgvuldig te observeren en te registreren op welke wijze de leerling handelingen verricht, wordt helder welke vaardigheden hij beheerst en welke vaardigheden extra training behoeven.
- Een gesprek en/of vragenlijst maken onderdeel uit van het onderzoek. Doel daarvan is de interessegebieden, de beroepsvoorkeuren, de arbeidsidentiteit en de schoolbeleving van de leerling in kaart te brengen.
- Alle gegevens worden verwerkt in een rapportage die conclusies en aanbevelingen bevat voor een adequaat opleidingstraject.

Arbeidsoriëntatie

- De leerling onderzoekt arbeidsmogelijkheden en eigen interesses. Welke werkrichting spreekt hem aan? Wat vindt hij leuk om te doen? En wat vindt hij niet leuk?
- De leerlingen volgen verschillende praktijkvakken en maken excursies om zich een beeld te vormen van de arbeidsmogelijkheden in de regio.
- Om leerlingen te ondersteunen bij deze oriëntatie en om een beeld te krijgen van hun belangstelling, voor- en afkeuren, kan de school gebruikmaken van instrumenten.

Sociale vaardigheden

- Het is van belang dat de school veel aandacht besteedt aan de training van sociale vaardigheden, omdat het verkrijgen en behouden van een baan vaak voor een belangrijk deel afhangt van de beheersing van deze vaardigheden. Om het ontwikkelingsniveau van sociale vaardigheden te kunnen vaststellen en een gerichte sociale vaardigheidstraining te kunnen geven, is het noodzakelijk dat de school over een goed instrumentarium beschikt.
- Er zijn verschillende instrumenten waarmee de school de sociale vaardigheden van leerlingen kan beoordelen. Deze instrumenten worden vaak ingezet in het kader van de toetsing van de stagegeschiktheid van leerlingen. Ze maken duidelijk welke sociale vaardigheden de leerling beheerst en welke vaardigheden voor of tijdens de stageperiode extra training behoeven. Voordat de leerling stage gaat lopen, moet hij immers voldoende sociale vaardigheden beheersen om op de stageplaats naar behoren te kunnen functioneren.

Arbeidsvaardigheden

- Onder arbeidsvaardigheden verstaan we algemene beroepsvaardigheden die relevant zijn in het werk waarvoor leerlingen van praktijkonderwijs en vso worden opgeleid. Het gaat bijvoorbeeld om vaardigheden als 'een instructie kunnen begrijpen en opvolgen', 'geconcentreerd doorwerken', 'in een goed tempo werken' of 'nauwkeurigheid'.
- De leerling moet deze vaardigheden op een zeker niveau beheersen voordat hij extern stage kan gaan lopen. Veel scholen hebben voor het trainen van deze vaardigheden een arbeidstrainingscentrum ingericht of bieden interne stages aan waarin leerlingen kunnen werken aan de ontwikkeling van arbeidsvaardigheden.

Cognitieve vaardigheden

- Functioneel rekenen en taal - waaronder spreken, luisteren en lezen - is van belang om later binnen arbeid te kunnen functioneren. Het is dus van belang deze gegevens mee te nemen bij het opstellen van de rapportage van het arbeidskundig onderzoek.
- Scholen hebben bij binnenkomst, gedurende de schoolse periode tot en met de transitiefase een helder beeld van het feitelijke niveau en het ontwikkelingsverloop op deze terreinen van iedere leerling. Afhankelijk van het verwachte uitstroomperspectief en van de wensen en verwachting van de leerling dient deze informatie medebepalend te zijn voor het opleidingstraject.

Portfolio

- Veel scholen werken met het portfolio, een dossier waarin de leerling zelf zijn 'bewijzen van kunnen' verzamelt. Deze verzameling van producten geeft de ontwikkeling van de leerling weer.
- Zo geeft het portfolio bijvoorbeeld informatie over de motivatie van leerlingen om te kiezen voor een bepaalde richting/branche, over het werk van de leerling op school en tijdens de stage, over de vaardigheden die de leerling beheerst en die hij verder kan ontwikkelen.
- In het portfolio zitten verschillende soorten bewijzen, zoals resultaten van assessments, observatieverslagen van de docent, toetsresultaten, werkmateriaal van de leerling, verslagen van anderen, getuigschriften en certificaten.

Een passende stage-, arbeidsplaats of doorstroming naar vervolgonderwijs

Het arbeidskundig onderzoek moet informatie opleveren over de interesse en affiniteit voor bepaalde werkrichtingen en over sociale vaardigheden, arbeidsvaardigheden, motorische vaardigheden en cognitieve vaardigheden van de leerling.

De resultaten van het onderzoek helpen de school een passende stage- of arbeidsplaats te vinden of doorstroming naar het vervolgonderwijs te realiseren. Het werk of de vervolgopleiding moet aansluiten bij de interesse en bij de capaciteiten van de leerling. Er moet dus sprake zijn van een goede match tussen de leerling en de stage-, arbeidsplaats of de vervolgopleiding.

Wanneer de leerling doorstroomt naar het voortgezet onderwijs is het van belang dat de school weet over welke competenties de leerling moet beschikken om de overstap met succes te kunnen maken.

Alleen wanneer de school de kenmerken van de leerling én de kenmerken van de beschikbare stage- of arbeidsplaatsen kent, kan zij gericht zoeken naar een passende stage- of arbeidsplaats. Om de kenmerken van stage- of arbeidsplaatsen in kaart te brengen, stelt de school allereerst vast welke kenmerken relevant zijn. Zij inventariseert dus op welke kenmerken zij de stage- of arbeidsplaatsen zal beoordelen. Het gaat bijvoorbeeld om gegevens over het bedrijf zelf en de eisen die de stage- of arbeidsplaats aan de leerling stelt.

Kenmerken van het bedrijf:

- de omvang van het bedrijf;
- de omvang van de betreffende afdeling;
- de mate waarin moet worden samengewerkt;
- de bedrijfscultuur, de sfeer;
- het gebruik van machines en gereedschappen;
- de omgang met klanten;
- de werktijden.

Vereisten voor de leerling:

- de vereiste cognitieve vaardigheden (lezen, spreken, schrijven, rekenen);
- de vereiste motorische vaardigheden;
- het vereiste werktempo;
- de fysieke eisen die het werk stelt;
- de mate waarin initiatief is vereist;
- de vereiste mate van zelfstandigheid.

1.3 Tips

De afgelopen jaren hebben veel scholen voor praktijkonderwijs en vso gewerkt aan de ontwikkeling van een arbeidskundig onderzoeksprogramma. Uit deze ervaringen zijn de volgende tips te halen.

Breed onderzoek

Ontwikkel een 'breed' arbeidskundig onderzoek, waarin sociale vaardigheden, arbeidsvaardigheden, motorische vaardigheden en cognitieve vaardigheden worden getoetst. Gebruik de resultaten om leerlingen gericht te trainen en om een passende stage- of arbeidsplaats te vinden of voor de juiste aansluiting op het vervolgonderwijs.

Resultaten bespreken

Bespreek de resultaten van toetsen en assessments uitvoerig met de leerling en zijn ouders. Geef goede uitleg van de uitkomsten en maak duidelijk wat de betekenis ervan is voor de stage- of arbeidsmogelijkheden van de leerling. Bevorder zo een realistische beeldvorming over de mogelijkheden van de leerling.

Passie van de leerling

Betrek de wensen, behoeften en motivatie van de leerling in het vervolg op het arbeidskundig onderzoek: het individuele scholingstraject.

IOP – ITP

Vertaal de uitkomsten van het arbeidskundig onderzoek samen met de passie van de leerling naar een passend onderwijsaanbod. Operationaliseer deze doelen in het individueel ontwikkelingsplan (IOP) en het individueel transitieplan.

Portfolio

Neem de resultaten van toetsen en assessments op in het portfolio van de leerling. Maak met het portfolio de ontwikkeling die de leerling doormaakt zichtbaar voor de leerling (en zijn ouders).

Onderwijs op maat

Bied de leerling een passend onderwijsaanbod aan dat aansluit bij zijn ontwikkelingsvraag.

Integraal opleidingsaanbod

Streef naar een integraal opleidingsaanbod van alle onderwijsactiviteiten, gericht op de ontwikkeling van de vereiste competenties.

Implementatie

Voer de verschillende onderdelen van het arbeidskundig onderzoek (testen en assessments) niet allemaal tegelijk in. Bouw het instrumentarium stapsgewijs op en stel de werkwijze bij op basis van de ervaringen.

Assessment

Maak in het arbeidskundig onderzoek gebruik van assessments. Het assessment (vaardigheidsproef) is een uitermate geschikte methodiek voor het praktijkonderwijs en het vso, omdat leerlingen hiermee worden beoordeeld op hun praktische vaardigheden.

Scholing

Zorg dat een aantal docenten deskundig/gecertificeerd is op het gebied van arbeidskundig onderzoek. Geef hen gelegenheid scholingen te volgen.

Facilitering

Maak een realistische inschatting van de kosten van het arbeidskundig onderzoek en houd hierbij rekening met de benodigde formatie. Faciliteer de docenten die toetsen en assessments afnemen.

Stagebedrijven informeren

Informeer stagebedrijven over de resultaten van het arbeidskundig onderzoek, zodat de leerling op de stageplaats wordt aangesproken op zijn sterke kanten en gelegenheid krijgt zijn zwakke kanten verder te ontwikkelen.

Stagebedrijven en de vereiste competenties

Inventariseer aan welke competenties de leerlingen moeten voldoen voor de verschillende plaatsen in het stagebedrijf. Vertaal deze uitkomsten naar het opleidingsaanbod.

Netwerkvorming

Blijf werken aan het netwerk van stagebedrijven, zodat elke leerling een passende stage- of arbeidsplaats kan verwerven.

Matchen

Breng de kenmerken van stagebedrijven op een objectieve en gestructureerde manier in kaart, zodat er een zorgvuldige match kan worden gerealiseerd tussen de leerling en de stage- of arbeidsplaats. Maak gebruik van instrumenten die hiervoor zijn ontwikkeld.

2 LEERLINGWERKPLAATSEN

Een leerlingwerkplaats is een professionele omgeving (binnen of buiten de school) waar de leerling werk uitvoert dat deel uitmaakt van een dienstverlening of productieproces en waarbij sprake is van een afnemer/koper (de klant). De leerling wordt beoordeeld op basis van de eisen die op de arbeidsmarkt worden gesteld aan het werkproces en aan het eindresultaat.

2.1 Uitgangspunten

Het leren staat centraal

- De leerling krijgt instructie over de werkzaamheden die hij moet uitvoeren. De leerling weet precies wat hij moet doen en waarom.
- Er zijn met de leerling vooraf doelen en resultaten vastgesteld op grond waarvan zijn werk wordt beoordeeld. De leerling weet dus vooraf waaraan het werk (proces en product) moet voldoen.
- Er vindt een proces- en resultaatbeoordeling plaats waaruit blijkt of de doelen zijn behaald. Op basis van deze beoordeling worden nieuwe doelen geformuleerd.

Leerlingen doen echt werk in een professionele werkomgeving

- De inrichting beantwoordt aan de standaarden die in de branche(s) gelden.
- De leerling werkt volgens standaardprocedures die op de arbeidsmarkt gelden en met professionele middelen.
- De leerling werkt resultaatgericht en proces en resultaat worden beoordeeld op basis van op de arbeidsmarkt gehanteerde maatstaven.
- De leerling voert werk uit voor een echte klant/opdrachtgever (intern of extern).
- Een geschoolde begeleider/coach, met kennis van de werkprocedures die gelden in de betreffende branche(s), begeleidt de leerling.

2.2 Inhoudelijke aspecten

Doel

Het werk in de leerlingwerkplaats is gericht op het aanleren en oefenen van een aantal vaardigheden.

- Praktische arbeidsvaardigheden zoals taakgericht werken, werktempo, concentratie en nauwkeurig en hygiënisch werken.
- Sociale vaardigheden zoals omgaan met collega's en leiding, doorzettingsvermogen, samenwerken, zelfstandigheid, ontwikkelen van verantwoordelijkheidsgevoel, zelfoplossend vermogen, omgaan met materialen en op tijd komen.

Personeel

De docent in de leerlingwerkplaats heeft kennis van de wijze waarop er in (de verschillende) bedrijven wordt gewerkt, van de omgangsvormen en codes die daar gebruikelijk zijn en van de eisen die aan werknemers op dit niveau worden gesteld.

Daarom werken er bij voorkeur docenten in de werkplaats die in een bedrijf hebben gewerkt of die als stagebegeleider veel in bedrijven komen.

Voor sectorgerichte leerlingwerkplaatsen is het gewenst dat de docent ook kennis heeft van de betreffende sector. Bij voorkeur vakdocenten of technisch assistenten die werkervaring hebben in de betreffende sector.

De rol van de docent in de leerlingwerkplaats is veel meer die van begeleider of coach dan die van docent (kennisoverdrager). Hij brengt de leerlingen in de leerlingwerkplaats de vereiste praktische arbeidsvaardigheden en sociale vaardigheden bij door hen een opdracht en instructie te geven, samen met de leerling te reflecteren op het leerproces en het product en feedback te geven op de wijze waarop de leerling de opdracht uitvoert.

Huisvesting, logistiek en financiën

Geschikte huisvesting is een zeer essentiële voorwaarde voor de opzet van een leerlingwerkplaats. Het is dan ook noodzakelijk dat de school beschikt over voldoende en geschikte ruimte. Een richtlijn van de kosten is niet te geven, omdat de kosten afhankelijk zijn van het soort leerlingwerkplaats, van de omvang en van de gebruiksintensiteit.

De school maakt van tevoren een begroting en houdt daarbij rekening met de volgende kosten.

- Personeelskosten: acquisitie (hoe komen we aan werk dat in de leerwerkplaats gedaan kan worden), organisatie en begeleiding.
- Exploitatiekosten: huur, verwarming, schoonmaak en onderhoud van de ruimte(n).
- Inrichtingskosten: basisinrichting van de werkplaats en vervoermiddelen.
- Materiaalkosten: gereedschap, materialen en dergelijke.
- Vervoerskosten: benzine, onderhoud vervoermiddelen.
- Administratieve kosten: telefoon, administratie en dergelijke.

Opzet en onderhoud (plan van aanpak)

Het opzetten en draaiende houden van een leerlingwerkplaats vereist de nodige organisatie. Het is dan ook belangrijk dat de school werkt volgens een gestructureerd plan van aanpak, waarin zij haar keuzen en plannen vastlegt. De motivatie van het team, maar ook van andere betrokkenen, is uiterst belangrijk. Investeren in het draagvlak is daarom een belangrijke activiteit in de opzettefase.

In het plan van aanpak passeren alle onderwerpen die bij het opzetten en draaiende houden van de leerlingwerkplaats komen kijken, de revue. In grote lijnen geeft de school in het plan van aanpak antwoord op de volgende vragen.

Doelstellingen

- Waarom wil de school een leerlingwerkplaats?
- Wat wil de school ermee bereiken?
- Welke vaardigheden worden getraind?

Doelgroep

- In welke leerjaren werken leerlingen in de leerlingwerkplaats?
- Welke functies gaat de leerlingwerkplaats vervullen: voorbereiden op externe stage, ondersteunend aan een externe stage, beroepsvoorbereidend?

Vorm

- Bevindt de werkplaats zich in of buiten de school (in of buiten een bedrijf/instelling)?
- Wordt er samenwerking gezocht met andere scholen?
- Hoe wordt de werkplaats in het onderwijs geïntegreerd?

Werkwijze

- Hoe worden de leerlingen voorbereid op het werken in een leerlingwerkplaats?
- Welke leerlingen worden in de leerlingwerkplaats geplaatst en hoe verloopt die procedure?
- Is er bedrijfskleding nodig en persoonlijke beschermingsmiddelen? Wie betaalt wat?
- Waarop worden de werkinstructies (programma, instructiemateriaal) gebaseerd?
- Welke werkzaamheden voeren leerlingen in de leerlingwerkplaats uit?
- Hoe bedrijfsmatig zal er gewerkt moeten worden?
- Hoe ziet de didactische aanpak eruit (voorbereiding, werkbegeleiding, nabespreking)?
- Hoe groot zijn de groepen?
- Hoe wordt voor veiligheid gezorgd?
- Hoe worden de vorderingen van de leerlingen gevolgd?

Huisvesting, logistiek en financiën

- Hoeveel ruimte is nodig en waar kan die ruimte gevonden worden?
- Hoe moet de werkplaats worden ingericht?
- Waar en hoe worden materialen opgeslagen en door wie worden deze vervoerd?
- Hoeveel tijd (formatie) kost de opzet van de werkplaats?
- Hoeveel tijd (formatie) kost het draaiende houden van de werkplaats (acquisitie, coördinatie, begeleiding)?
- Hoeveel kost de inrichting van de werkplaats?
- Hoeveel kost de exploitatie van de werkplaats?
- Hoe wordt alles bekostigd?

Acquisitie en samenwerking met bedrijven

- Hoe komt de school aan voldoende werk dat in de werkplaats kan worden uitgevoerd?
- Wat zijn aandachtspunten bij de acquisitie?
- Wie verzorgt de acquisitie?
- Welke afspraken worden met de betrokken bedrijven gemaakt?

Personeel

- Wie geeft leiding aan de werkplaats?
- Hoe draagt de school zorg voor voldoende toerusting van de begeleiders van de werkplaats?

2.3 Tips

De afgelopen jaren hebben veel scholen gewerkt aan het opzetten en doorontwikkelen van een leerlingwerkplaats. Uit deze ervaringen zijn de volgende tips te halen.

Visie ontwikkelen

Ontwikkel een visie op arbeidstraining. Stel met elkaar vast waarom er een leerlingwerkplaats moet zijn. Een duidelijke visie is de basis voor een succesvolle leerlingwerkplaats.

Draagvlak verbreden

Probeer zoveel mogelijk medestanders te krijgen voor het idee. Intern én extern. Onderzoek of het mogelijk/gewenst is om samen met andere scholen een leerlingwerkplaats te realiseren. Start met een groep docenten die razend enthousiast is over het concept van de leerlingwerkplaats en geef deze groep faciliteiten om plannen uit te werken.

Profiteren van ervaringen

Ga kijken bij scholen die al een leerlingwerkplaats hebben. Bekijk verschillende soorten leerlingwerkplaatsen. Praat met mensen die er ervaring mee hebben opgedaan en profiteer daarvan.

Leerlingen leren

Boots de situatie in bedrijven zo goed mogelijk na, werk bedrijfsmatig in de werkplaatsen, maar houd altijd voor ogen dat het om een leerproces gaat.

Klein beginnen

Begin kleinschalig en evalueer zorgvuldig. De opzet van een leerlingwerkplaats is een groeiproces.

Interne deskundigheid gebruiken

Betrek in ieder geval de stagedocenten bij de leerlingwerkplaats. Zij hebben veel contacten met bedrijven in de regio, weten wat de behoeften van deze bedrijven zijn en hoe het er in z'n werk gaat.

Acquisitie faciliteren

Besteed veel aandacht aan de acquisitie, onderzoek wie het meest geschikt is om de acquisitie uit te voeren en faciliteer de acquisiteur.

Afspraken met bedrijven

Maak duidelijke afspraken met bedrijven en leg deze vast. Onderzoek of het bedrijf een vergoeding wil betalen of op een andere manier iets kan bijdragen. Zorg dat de school de afspraken altijd nakomt.

Afwisselend werk

Streef naar zoveel mogelijk afwisseling in het werk dat leerlingen in de werkplaats uitvoeren.

Kostenplaatje

Maak een realistische begroting voor de leerlingwerkplaats en houd ook rekening met de kosten op termijn. Wanneer de werkplaats met subsidie wordt opgezet, houd er dan rekening mee dat deze (later) ook moet kunnen draaien zonder subsidie.

3 BRANCHEGERICHTE CURSUSSEN

Er wordt in scholen voor praktijkonderwijs en vso een grote hoeveelheid cursussen opgezet en uitgevoerd; vaak in samenwerking met partners in de regio. Daarnaast zijn er erkende, landelijk beschikbare cursussen die veel scholen aanbieden. Wanneer leerlingen met succes branchegerichte cursussen hebben gevolgd, hebben zij meer kansen op de arbeidsmarkt. In het ideale geval is de cursus in samenspraak met de betreffende branche ontwikkeld en krijgt de cursist een door de branche erkende verklaring of certificaat. Wanneer leerlingen een branchegerichte cursus volgen op het roc wordt de drempel van het roc lager voor hen. Zij maken tijdens de cursus kennis met het roc en kunnen al wat wennen aan de grootschaligheid, de schoolcultuur en de sfeer.

3.1 Uitgangspunten

Meer zelfvertrouwen

Een certificaat of diploma kan van grote waarde zijn voor de sociaal emotionele ontwikkeling van deze jongeren en dat versterkt indirect ook hun arbeidsmogelijkheden. Het toegenomen zelfvertrouwen heeft een positieve invloed op hun sociaal functioneren, op hun leren en op hun arbeidsvaardigheid.

Erkenning door de branche

Branchegerichte cursussen hebben meer waarde wanneer deze zijn erkend door de brancheorganisaties. Werkgevers weten in dat geval waar het certificaat voor staat en kunnen ervan uitgaan dat de cursus aan door de branche gestelde eisen voldoet.

3.2 Inhoudelijke aspecten

Deskundige docenten

Aan cursussen die door de branches zijn erkend, worden vaak vakinhoudelijke en/of technische eisen gesteld. Er worden uitsluitend certificaten of verklaringen afgegeven wanneer de cursus aan de door de branche gestelde eisen voldoet.

Daarom zijn aan veel cursussen verplichte scholingen voor docenten verbonden. Die scholing is nodig omdat het in deze cursussen om vaardigheden en kennis gaat die niet vanzelfsprekend tot de 'bagage' van een docent behoort.

Dit is onder meer het geval bij een aantal SVA-cursussen. Docenten die deze voorscholingen hebben gevolgd, kunnen de door hen geïnstrueerde leerlingen kandidaat stellen voor een eindtoets/examen. Docenten die een aantoonbare relevante opleiding of werkervaring hebben, kunnen een vrijstelling aanvragen voor de voorscholing.

Samenwerking

Om branchegerichte cursussen te realiseren, is samenwerking van groot belang. Door het inkopen van cursussen bij elkaar kunnen scholen een breder en beter cursusaanbod

realiseren. Scholen werken in dit kader daarom samen met andere scholen voor praktijkonderwijs en vso, met het vmbo, roc/aoc en natuurlijk met bedrijven. Andere scholen voor praktijkonderwijs en vso gaan wat verder. Zij maken afspraken met elkaar, zodat leerlingen op verschillende scholen cursussen kunnen volgen. De samenwerking gaat nog verder wanneer scholen een gezamenlijk cursusaanbod ontwikkelen waar alle leerlingen gebruik van kunnen maken. Deze intensieve, verdergaande vorm van samenwerking maakt het mogelijk een uitgebreid cursusaanbod te realiseren. Dit vereist vanzelfsprekend een goede organisatie, coördinatie en gestructureerd overleg.

Ook zijn er scholen die met het vmbo samenwerken om cursussen te realiseren. Vmbo-scholen zijn in het algemeen beter geoutilleerd, hebben meer ruimte en beschikken over machines en materialen die voor de cursus noodzakelijk zijn.

Bij roc's of aoc's kunnen leerlingen ook terecht voor cursussen. Wanneer het roc deze programma's in samenspraak met de branche heeft ontwikkeld, kunnen de leerlingen een branche-erkend certificaat behalen. Deze cursussen versterken - net als alle andere cursussen - de arbeidspositie van leerlingen, maar vergroten ook de doorstroming naar het assistentenniveau. Doordat de leerling al een (of meer) cursussen op het roc heeft gevolgd en daar al een beetje is gewend, is de drempel lager om de overstap naar het roc te maken.

Ten slotte is ook de samenwerking met bedrijven van belang als het gaat om branchegerichte cursussen. Niet alleen omdat het cursusaanbod moet aansluiten bij de behoeften van bedrijven, maar ook omdat bedrijven een rol kunnen spelen bij het realiseren van bepaalde cursussen. Zo stellen bedrijven bijvoorbeeld ruimte of machines ter beschikking, leveren oefenmaterialen of geven leerlingen de gelegenheid om praktijkonderdelen van cursussen in het bedrijf volgen. Ook zijn er scholen die cursussen laten geven door (gecertificeerde) mensen uit bedrijven in de regio.

Financiering

Mede dankzij de ESF-middelen zijn scholen in de gelegenheid om branchegerichte cursussen aan hun leerlingen aan te bieden. Er zijn scholen die de leerlingen financieel helemaal vrijhouden en er zijn ook scholen die voor bepaalde (bijvoorbeeld de wat duurdere) cursussen een financiële bijdrage van de leerling vragen, bijvoorbeeld examengeld of een vergoeding voor materialen.

3.3 Tips

De afgelopen jaren hebben veel scholen gewerkt aan de invoering van branchegerichte cursussen in hun onderwijsaanbod. Uit deze ervaringen zijn de volgende tips te halen.

Netwerken

Samenwerking is van essentieel belang. Werk aan de opbouw van een relevant netwerk en maak hiervan gebruik bij het realiseren van het cursusaanbod. Onderzoek samenwerkingsmogelijkheden met collega-scholen, vmbo, roc's, aoc's, de sociale

werkvoorziening en bedrijven; het zijn allemaal partners die een rol kunnen spelen bij het realiseren van een goed cursusaanbod.

Klein beginnen

Houd er rekening mee dat er heel wat bij komt kijken (ruimte, organisatie, rooster-technisch, logistiek, vervoer) en bied daarom - zeker in het begin - niet te veel cursussen aan. Houd het beheersbaar en start met een beperkt aantal cursussen. Op basis van ervaring kan de school het aanbod in de loop der tijd uitbreiden.

Branche-erkend

Bied bij voorkeur cursussen aan die waarde hebben op de arbeidsmarkt. Kies dus in de eerste plaats voor cursussen die erkend zijn door een brancheorganisatie.

Realistische voorlichting

Houd er rekening mee dat leerlingen en ouders geneigd zijn om te veel waarde te hechten aan de certificaten. Geef leerlingen en ouders daarover adequate informatie, zodat zij zich een realistisch beeld vormen van de waarde die de certificaten hebben op de arbeidsmarkt. Dit geldt in het bijzonder voor cursussen die niet door de branches zijn erkend.

Scholing docenten

Zorg dat docenten die de erkende cursussen geven, daartoe geschoold en/of bevoegd zijn.

Cursusaanbod aanpassen

Volg nauwkeurig ontwikkelingen op de (regionale) arbeidsmarkt en evalueer regelmatig of het cursusaanbod nog relevant is. Veranderingen op de (regionale) arbeidsmarkt, maar ook ontwikkelingen binnen de branches, kunnen aanpassingen van het cursusaanbod vereisen.

4 VORMGEVING EN INTENSIVERING VAN BEGELEIDING NA HET VERLATEN VAN DE SCHOOL

Veel scholen hebben ervaring met vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school. Zij worden geconfronteerd met oud-leerlingen die een beroep doen op de school wanneer zij vragen of problemen hebben. Ook bedrijven benaderen de school wanneer zij advies of ondersteuning nodig hebben. In de praktijk blijkt dat leerlingen ervan uitgaan dat de school hen ook ná het schoolverlaten ondersteuning geeft.

4.1 Uitgangspunten

- Zorg dat uitgestroomde leerlingen hun werk behouden of hun vervolgopleiding voortzetten; ondersteun indien gewenst de oud-leerling, de ouders, de werkgever of de vervolgopleiding.
- Draag langdurige begeleiding van oud-leerlingen over aan andere instellingen; denk aan het geven van informatie over de kenmerken van deze jongeren.
- Betrek instellingen op het gebied van arbeidsintegratie bij de naschoolse begeleiding.

Doordat naschoolse begeleiding formeel niet door de overheid wordt bekostigd, hebben veel scholen daarvoor geen structureel beleid ontwikkeld. De school helpt oud-leerlingen wanneer zij bij de school aankloppen en bekijkt op dat moment welke ondersteuning gewenst en mogelijk is. Duidelijk beleid helpt scholen, leerlingen, ouders en werkgevers de naschoolse begeleiding vorm te geven.

4.2 Inhoudelijke aspecten

Beleidsplan maken

Door een beleidsplan te maken, dwingt de school zichzelf om bewust keuzen te maken en na te denken over allerlei aspecten die komen kijken bij vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school. In het plan geeft de school in ieder geval antwoord op de volgende vragen.

Doelstellingen en doelgroep

- Waarom vindt de school de vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school belangrijk?
- Voor welke doelgroepen is de begeleiding bedoeld?

Beginsituatie

- Wat wordt er al aan begeleiding gedaan?
- Om hoeveel leerlingen gaat het?
- Met wat voor soort vragen wordt de school geconfronteerd?

Rol van de school

- Wat is de rol van de school in de vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school?
- Welke externe instellingen zijn voor de school actief op dit gebied?
- Hoe gaat de school om met deze externe instellingen?

Werkwijze

- Hoe lang wordt oud-leerlingen vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school geboden?
- Hoe worden de begeleidingsbehoeften van leerlingen vastgesteld?
- Op welke wijze wordt een vinger aan de pols gehouden?
- Welke afspraken worden in de overeenkomst vastgelegd?
- Hoe wordt er voor een goede overdracht naar arbeid en vervolgonderwijs gezorgd?
- Hoe worden de begeleidingsactiviteiten en de resultaten daarvan geregistreerd?

Personeel

- Welke docenten kunnen de vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school het beste geven?
- Over welke competenties moeten deze docenten beschikken?
- Waar kunnen zij die competenties ontwikkelen?
- Hoeveel formatie is nodig voor vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school?
- Hoe financiert de school deze begeleiding?

Veelvoorkomende vragen

In de praktijk blijkt dat oud-leerlingen vaak ondersteuningsvragen hebben die betrekking hebben op:

- conflicten/omgangsproblemen met collega's of met de baas;
- aard van het werk (bijvoorbeeld te zwaar of saai);
- sfeer op het werk;
- onvervulde wensen (vaak gevolg van een irreëel zelfbeeld van de leerling);
- moeite om zich aan de regels te houden (te laat komen, verzuim);
- bijscholingsmogelijkheden onderzoeken;
- problemen bij het volgen van een opleiding of cursus;
- salariering;
- invullen van formulieren;
- vinden van een andere baan;
- problemen thuis;
- aanmelding bij begeleid kamerwonen;
- financiële problemen.

Bedrijven en andere instanties doen vaak een beroep op de school voor praktijk-onderwijs of vso met vragen die betrekking hebben op:

- aanpak of begeleiding van de oud-leerling;
- bemiddeling bij arbeidsconflicten;
- bemiddeling bij contractbreuk;

- ondersteuning bij indicatiestelling REA of Wajong;
- opstellen van bezwaarschriften;
- financiële regelingen.

Doorstromen naar het roc

Leerlingen van praktijkonderwijs en vso stromen de laatste jaren in toenemende mate door naar het roc. Zowel scholen voor praktijkonderwijs en vso als roc's zoeken naar manieren om het halen van een diploma voor deze leerlingen mogelijk te maken. De aantrekkingskracht van diplomering is duidelijk merkbaar voor scholen voor praktijkonderwijs en vso. Op sommige scholen voor praktijkonderwijs stroomt al meer dan 50% van de leerlingen door naar een roc.

Scholen verschillen in de manier waarop ze hiermee omgaan, maar in het algemeen delen de scholen twijfels en zorg over deze ontwikkeling, omdat zij inschatten dat – met de huidige omstandigheden en werkwijze - slechts een klein deel van de leerlingen in staat is zich te redden op het roc. De omvang van deze organisaties in combinatie met onbekendheid van het roc met deze doelgroep, maakt het risico op uitval groot. Het is voor deze leerlingen moeilijk zelfstandig een passende arbeidsplaats te vinden of een instantie die hen daarbij kan begeleiden.

4.3 Tips

De afgelopen jaren hebben veel scholen beleid ontwikkeld voor vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school. Uit deze ervaringen zijn de volgende tips te halen.

Visie ontwikkelen

Ontwikkel een visie op vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school. Inventariseer welke externe instanties in aanmerking komen om mee samen te werken als het gaat om deze begeleiding. Formuleer wat de rol van de school is en op welke manier de school omgaat met deze instanties.

Netwerken

Zorg voor een goed netwerk. Maak duidelijke afspraken met de andere instanties en betrek hen bij de vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school. Weet welke mensen daar werken en realiseer korte communicatielijnen. Onderzoek of het mogelijk is dat deze begeleiding in het kader van de wet REA kan worden gefinancierd door het UWV, door een samenwerking aan te gaan met een erkende jobcoach organisatie.

Vloeiende overgang realiseren

Realiseer een vloeiende overgang van stagebegeleiding naar vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school. Laat de stagedocenten de naschoolse begeleiding uitvoeren. Zij hebben de leerling begeleid tijdens de plaatsingsstage en de plaatsing op de arbeidsplaats en kennen de bedrijven meestal goed.

Beter voorkomen dan genezen

De kracht van vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school is: er op tijd bij zijn. Wacht dus niet af totdat er sprake is van een crisis, maar ontwikkel beleid waarmee de school een vinger aan de pols houdt. Doordring bovendien alle betrokken partijen ervan dat het belangrijk is dat zij tijdig bij de school aan de bel trekken als er problemen zijn.

Tijdregistratie bijhouden

Zorg dat de stagedocenten die de vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school uitvoeren, daarvoor worden gefaciliteerd. Laat hen een tijdregistratie bijhouden, zodat de hoeveelheid uren op basis van ervaringen eventueel kan worden bijgesteld. Veel docenten waarschuwen: verkijk je er niet op, vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school kost veel tijd!

Professionele houding

Houd een gepaste, professionele afstand van de oud-leerlingen. Wees betrokken, maar realiseer je dat de jongere zelf verantwoordelijk is. De jongere heeft geen baat bij te veel betrokkenheid.

Informatie geven aan de leerling

Informeer leerlingen (en ouders) goed, bijvoorbeeld over de regelgeving (zoals de Wajonguitkering) en ondersteun hen bij 'de papierwinkel'. Dat kan problemen voorkomen.

Nazorgovereenkomst

Zorg dat leerling en werkgever weten wat zij van de school kunnen verwachten en leg de afspraken vast in een nazorgovereenkomst.

Deskundigheidsbevordering

Zorg dat de begeleiders van de school goed op de hoogte zijn van de regelgeving rond arbeid en arbeidsintegratie. Laat hen een opleiding jobcoaching volgen.

Afsluiting en overdracht

Zorg voor een duidelijke afsluiting van de vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school en draag de begeleiding - als dat nodig is - zorgvuldig over aan andere instanties. Betrek de nieuwe begeleiders al voor de overdracht bij de vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school.